

seenalainen. Kaaoksen reunalla toimimiseen liittyen en voi olla ajattelematta vuonna 2013 Nobelin fysiikanpalkinnon vastaanottaneen emeritusprofessori Peter Higgsin pohdintaa nykyisestä akateemisesta kiireen ja tuloksellisuuden kulttuurista. The Guardian -lehden haastattelussa¹ Higgs arvelee, ettei mikään yliopisto enää nykyään palkkaiisi häntä näennäisen tehottomuutensa vuoksi, ja ettei akateeminen kulttuuri enää nykyään tarjoa sellaista rauhaa ja hiljaisuutta, jota Nobelpalkinnon tuoneen hiukkasen teoreettinen löytäminen vuonna 1964 häneltä edellytti.

1 <<http://www.theguardian.com/science/2013/dec/06/peter-higgs-boson-academic-system>> [haettu 15.1.2014]

Myös kirjoittajat toki muistavat mainita sekasorron aiheuttaman tuhon mahdollisuuden, ja kaiken kaikkiaan he lienevät oikeassa sen suhteen, että alituinen muutos tarjoaa mahdollisuuden organisaation menestykseen. Uskoisin kuitenkin, että useimmat työuupuneet ja loputtomiin muutoksiin, esimerkiksi julkisorganisaatioiden arjessa, turhuneet eivät ainakaan varauksetta jaa kirjoittajien näkemystä kaaoksen reunan tavoiteltavuudesta ja autuudesta.

Tomi J. Kallio

Joustava työmarkkinoilla, turvassa eläkkeellä?

■ *Hinrichs, K. & Jessoula, M. (toim.) Labour Market Flexibility and Pension Reforms. Flexible Today, Secure Tomorrow? Work and Welfare in Europe –series, Palgrave Macmillan: Hampshire. 2012, 262 s.*

Mitä työmarkkinoiden joustavuus ja epätyölliset työsuhteet merkitsevät kansalaisten eläketurvan kannalta Euroopan eri maissa? Ikääntyvässä Euroopassa on viime vuosikymmeninä pyritty suitsimaan hyvinvointivaltion kustannuksia, mikä on johtanut eläkereformeihin useissa maissa. Onko eläkeuudistuksissa pystytty huomioimaan työmarkkinoiden muutos, vai ovatko ne entisestään heikentäneet epätyöllisessä työsuhteessa olevien asemaa? Pystyvätkö eurooppalaiset eläkejärjestelmät turvaamaan vanhuusajan toimeentuloa uusien ja kasvaneiden työmarkkinariskien aikakaudella?

Näitä kysymyksiä käsitellään *Karl Hinrichsin* ja *Matteo Jessoulan* toimittamassa artikkelikokoelmassa *Labour Market Flexibility and Pension Reforms*. Teoksessa yhdistyy kaksi tutkimusperinnettä, työmarkkinoiden joustavuuden ja eläkejärjestelmien tutkimus. Näillä on perinteisesti ollut hyvin vähän tekemistä toistensa kanssa. Juuri tässä on teoksen erityinen uutuusarvo: joustavien työmarkkinoiden ja sosiaaliturvan välistä yhteyttä ei tarkastella pelkästään työikäisten näkökulmasta, vaan katse ulotetaan myös ja erityisesti työuran jälkeiseen aikaan.

Teos on enemmän kuin toimitettujen artikkeleiden kokoelma. Hinrichsin ja Jessoulan yhteisessä johdantoartikkelissa esitellään teoksen käsitteellinen viitekehys, jota eri kirjoittajien tuottamat maakohtaiset artikkelit pyrkivät noudattamaan. Ansiokkaassa pää-

tösartikkelissa Hinrichs ja Jessoula muodostavat maakohtaisten havaintojen perusteella synteysin strategioista, joilla Euroopan maissa on yhtäältä joustavoitettu työmarkkinoita ja toisaalta mukautettu eläkejärjestelmiä joustavien työmarkkinoiden oloissa. Suomi ei ole maakohtaisten tarkastelujen joukossa, ja lukijan onkin kiinnostavaa pohtia, missä mielessä teoksen havainnot ja käsitteet ovat relevantteja Suomen oloissa.

Teoksen kysymyksenasettelut rakentuvat joustoturva-käsitteen (*flexicurity*) ympärille. Joustoturvassa työmarkkinoiden tarkoituksellinen joustavoittaminen (mm. heikentämällä irtisanomissuojaa ja helpottamalla epätyypillisiä työnteon muotoja) yhdistyy kattavaan työttömyysturvaan sekä aktiiviseen työllisyyspolitiikkaan. Teoksen keskeinen kysymys on, onko tarkastelun kohteena olevissa maissa työmarkkinoiden (lisääntynyt) joustavuus ja sosiaaliturva yhdistetty tavalla, joka huomioi taloudellisen turvan toteutumisen myös työelämän jälkeen, eläkeiässä.

Hinrichs ja Jessoula pohjustavat asetelman huolellisesti johdantoartikkelissaan. He nostavat esiin niin ”perinteiset” epätyypilliset työt (määräaikainen ja osa-aikainen työ) kuin uudemmat epätyypillisen työn muodot (mm. yrittäjyyden ja palkkatyön välimaaston ja ”halpatyöt”), jotka ovat kokonaisuutena yleistyneet Euroopassa. Samaan aikaan työsuhdeturva on useissa Euroopan maissa heikennetty, joskin vastakkaisiakin esimerkkejä on. Eri maissa toteutetuissa eläkeuudistuksissa he näkevät merkkejä kahdesta erityyppisestä strategiasta. Yhtäältä olemassa olevia järjestelmiä on hiottu säästeliäämmiksi parametrisillä uudistuksilla: on nostettu eläkeikää, asetettu katto eläkemaksuille, tiukennettu yhteyttä ansiotyön ja etuuksien välillä samalla, kun vähimmäiseläketurva on saatettu parantaa. Toisaalta on havaittavissa rakenteellinen siirtymä: rahastoivien (ammatillisten tai yksityisten) järjestelmien roolia on kasvatettu samalla, kun julkista peruseläketurva on heikennetty.

Maakohtaisille artikkeleille Hinrichs ja Jessoula määrittelevät kolme tarkasteluteh-

tävää. Missä määrin epätyypilliset työt ovat yleistyneet ja ”normaali” palkkatyösuhte vähentynyt 1980-luvulta nykypäivään? Millaisia työmarkkinuudistuksia tuohon ajanjaksoon on sisällytetty? Entä millä tavalla eläkejärjestelmää on uudistettu samalla aikavälillä? Teoksessa esitellään seitsemän Euroopan maata: Saksa, Italia, Puola, Iso-Britannia, Sveitsi, Tanska ja Hollanti.

Suomalaisen lukijan kannalta kiinnostavimpia näistä maakuvauksista lienevät Tanska ja Hollanti sekä Saksa. Tanska ja Hollanti ovat molemmat joustoturvan mallimaita; idea kehitettiin näissä maissa 1990-luvulla. Sovellustapa on kummassakin maassa erilainen, silti molemmissa hyvin tuloksin.

Niels Plougin kirjoittama kuvaus Tanskan työmarkkinamallista on kiertelemättömän ylistävä. Artikkelista käy ilmi Tanskan joustoturvamallin historia – 50 vuoden ajalta. Ploug sanoo Tanskan mallin olevan pikemminkin pragmaattisen evoluution kuin tavoitteellisen revoluktion tulos. Mallissa työmarkkinoiden joustavuuden takaa irtisanomisen helppous ja työpaikkojen vaihtuvuus onkin Tanskassa yksi OECD:n korkeimmista. Työttömyysturva on kuitenkin suhteellisen korkeatasoinen ja pitkäkestoinen. Työvoimapolitiikka on aktiivista ja toimenpiteet räätälöidään yksilöllisesti. Joustoista huolimatta sekundäärityömarkkinoita huonoin palkoin ja työsuhteen ehdoin ei ole syntynyt. Esimerkiksi tuetusta työstä saa saman palkan, oikeudet ja etuudet kuin normaalissa työsuhteessa. Kun työttömyys on Tanskassakin viime vuosina kasvanut, on mielenkiintoista nähdä, tehdäänkö malliin jotain muutoksia.

Toisin kuin Tanskassa, Hollanissa työmarkkinat ovat edelleen vahvasti säädellyt ja vakituisessa työssä olevien työsuhdeturva on lähes yhtä vahva kuin Saksassa, kirjoittaa *Karen Anderson*. Hollannin työmarkkinamallissa joustavuus muodostuu pääosin kahdesta tekijästä: työttömät pyritään saamaan nopeasti takaisin töihin ja osa-aikatyön osuus on suuri (korkein OECD maista), varsinkin naisilla. Työttömyysturva on leikattu tasoltaan ma-

talaksi ja sen saaminen edellyttää merkittävästi aktiivisuutta. Samalla se on laajennettu kattamaan myös epätyypillistä työtä tekevät (paitsi yrittäjät). Epätyypillistä työtä tekeville on Andersonin mukaan onnistuttu turvaamaan pitkälti samat oikeudet ja ammatillinen sosiaaliturva (ml. eläketurva) kuin perinteisessä normaalityösuhteessa. Tämä koskee erityisesti osa-aikatyötä, josta on Hollannissa tullut ”normaalista” sekä työsuhdeturvan että työolojen laadun suhteen. Kuva ei ole yhtä ruusuinen niin sanottua ”joustotyötä” (työsuhde lyhyt määräaikainen tai viikkotyöaika joustava) tekevien kohdalla. Kohtalaisen vahvasta sääntelystä huolimatta työttömyys on Hollannissa edelleen alhainen.

Epätyypillistä työtä tekevien vanhuudenturvan kannalta merkittävintä Hollannin ja Tanskan järjestelmissä on, että suomalaisista kansaneläkettä vastaava yleinen vanhuuseläke on molemmissa maissa tasoltaan kohtalaisen korkea. Yleisen vanhuuseläkkeen osuus keskimääräisestä eläkkeestä onkin näissä maissa suuri. Molemmissa maissa on oma historiallinen syynsä yleisen vanhuuseläkkeen korkeaan tasoon: Hollannissa se oli yhden perheenelättäjän malli ja naisten vähäinen työhön osallistuminen, Tanskassa taustalla on se, että ansiosidonnainen eläke tuli yksityiselle sektorille vasta 1990-luvulla. Sekä Ploug että Andersen korostavat, että riittävän suuren yleisen vanhuuseläkkeen ansiosta osa-aikatyö ja joustotyö eivät kummassakaan maassa ole johtamassa vanhusköyhyyteen pienestä työeläkekertymästä huolimatta. Hollannissa yleiseen vanhuuseläkkeeseen kohdistuu tosin jatkuvia leikkauspaineita, kansalaisten vastustuksesta huolimatta. Tanskassa kansaneläkkeelle on ilmeisesti vahva poliittinen tuki.

Kuvauksen Saksan tilanteesta on kirjoittanut *Karl Hinrichs*. Kiinnostavinta Saksan työmarkkinoilla on ehkä matalapalkkatöiden tietoinen lisääminen. Matalapalkkatyö yhdistyy Saksassa usein muullakin tavoin marginaaliseen asemaan työmarkkinoilla: vuokratyöhön, osa-aikatyöhön tai ”minityöhön” (viikko-

työtunteja hyvin vähän). Jos työura pitkältä ajalta perustuu tällaiseen työhön, jää eläkekin mitättömän pieneksi. Matalapalkkaisten tilannetta heikentää, että eläkejärjestelmän kustannuksia on karsittu pienentämällä ansioperusteisen eläkkeen kertymistä. Vuonna 2003 Saksassa otettiin käyttöön ”perusturvaeläke”, joka on suomalaisen takuueläkkeen tasoa. Saadakseen perusturvaeläkkeen tasoisin eläkkeen ansiotyön perusteella, joutuu matalapalkkatyössä laskelmien mukaan tekemään selvästi yli 40 vuoden työuran.

Työttömyyden toistuvuuteen, pitkittymiseen ja alueelliseen kasautumiseen liittyy eläketurvan riittävyyden toinen suuri ongelma Saksassa. Eläkejärjestelmä on pääosin ansioperusteinen ja työnteon ja eläketurvan välistä sidettä on uudistuksissa tiukennettu. Hinrichs on erityisen huolissaan entisen Itä-Saksan asukkaiden tulevasta eläketasosta. Työmarkkinatilanne on siellä vaikea ja nuoremmissa, 1960 jälkeen syntyneillä ikäluokilla keskieläke uhkaa jäädä alle 30 prosenttiin työssäkäyvien keskiansiosta. Teoksen ilmestymisen jälkeen Saksan työttömyys on tosin jatkanut reipasta vähenemistä.

Vaikka maakohtaisissa artikkeleissa on monipuolista kuvausta ja tietoa, ovat ne teoksen heikko kohta. Yhdenmukaisempi ja systemaattisempi asioiden käsittelytapa maakuvaüksissa olisi helpottanut maiden välisten erojen ja samankaltaisuuksien hahmottamista, etenkin kun teoksessa liikutaan niin monella eri ulottuvuudella – työmarkkinoiden rakenne ja muutos, työmarkkinapolitiikan muutos, eläkejärjestelmien rakenne ja eläkepolitiikan muutos.

Teoksen päätösartikkelissa Hinrichs ja Jessoula ryhmittelevät maat mielenkiintoisella tavalla sen mukaan, miten hyvin niissä noudatettu työmarkkina- ja eläkepolitiikka onnistuvat tuottamaan turvaa työmarkkinoilla joustaville yksilöille. He erottavat yhtäältä työmarkkinoiden suhteen homogeeniset maat, joille on tunnusomaista inklusiivisuus ja epätyypillisten töiden samanarvoisuus perinteisen normaalityösuhteen rinnal-

la, ja toisaalta segmentoituneiden työmarkkinoiden maat, joissa joustoa on haettu lähinnä työttömien ja epätyypillisessä työssä olevien kustannuksella. Eläkepolitiikan suhteen jatkumon yhdessä ääripäässä ovat integroivat maat, joissa eläkejärjestelmä takaa onnistuneesti vanhuudenturvan myös epätyypillistä työtä tekeville. Toisessa ääripäässä ovat puolestaan dis-integroivat maat, joissa eläketurva on uudistusten myötä järjestetty entistä korostuneemmin perinteisen, pitkän ja kokoaikaisen, työsuhteen pohjalle.

Tanska ja Hollanti näyttävät molempien ulottuvuuksien suhteen onnistuneina; niiden työmarkkinat ovat homogeeniset ja eläkejärjestelmä epätyypillisen työn tekijöitä integroiva. Saksa sen sijaan on esimerkki segmentoituneen työmarkkinapolitiikan ja dis-integroivan eläkepolitiikan maasta.

Miten Suomi sijoittuisi tällaisessa luokittelussa? Työsuhdeturvan sääntelyssä Suomi lienee melko lähellä Hollantia, mutta epätyypillinen työ on kuitenkin selvästi harvinaisempaa ja työolojen suhteen marginalisointuneempaa kuin Hollannissa. Työttömyys,

erityisesti pitkäaikaistyöttömyys on ongelma kuten Saksassakin, ja se ilmenee myös samankaltaisena turvan puutteena kuin Saksassa. Sinänsä epätyypillistä työtä tekevät on Suomessa varsin hyvin integroitu eläkejärjestelmään: eläkeoikeus siirtyy työntekijän mukana, pienestäkin työmäärästä kertyy eläkettä, samoin useilta palkattomilta ajoilta (mm. ansiosidonnainen sosiaaliturva, opiskelu ja hoitovapaa). Kansaneläkkeen ja takuueläkkeen taso on kuitenkin matalahko, ja ansioperusteisen eläkkeen keskeisyyden vuoksi Suomen eläkejärjestelmä ei turvaa rikkonaisen työuran tehneen tai pienipalkkaisen ihmisen vanhuutta.

Hinrichs ja Jessoula onnistuvat teoksesaan avaamaan ikkunan uudenlaisiin näkymiin. Siihen, miten onnistumme yhdistämään työmarkkinoiden joustavuuden ja sosiaaliturvan koko elämänkaarta ajatellen. Näiden näkymien herättämiä oivalluksia näemme varmasti lisää lähivuosina ja toivoakseni myös Suomea koskevia analyysejä.

Noora Järnefelt